

HEGEDÜS ZSUZSANNA¹

Nagyhatalmi jelenlét Afganisztánban a XIX.-XXI. században: hasonló és sajátos vonások

The superpower presence in Afghanistan in the 19th-21st century: similarities and differences

This short study tends to compare the presence of the former British, Soviet and the present American and its coalition powers in Afghanistan. Why was and why is this area so unique for the superpowers in different times? What kind of impact had the superpower presence on the Afghan population, economy, political- and security system? The all-time world order has influenced the history of Afghanistan, while the Afghan affairs have influenced the world order. There are several similarities among the presence of the three superpowers and knowing them we can conclude the outcome of the present war. In this essay these similar and different features are analyzed with the application of the international policy theories.

2001. szeptember 11-e után a világsajtóban Afganisztán egygé vált a terrorizmus fogalmával. Vajon tényleg „bukott állam” ez az ország, vagy más tényezők is állnak a háttérben?

Tanulmányomban arra törekszem, hogy összehasonlítást tegyek a brit, a szovjet és az amerikai, illetve szövetségi jelenlét között Afganisztánban. Miért volt, és még napjainkban is miért olyan fontos a világ vezető hatalmainak, hogy jelen legyenek Afganisztánban? Be szeretném mutatni, hogy mi volt a nagyhatalmak célja ezekkel a műveletekkel. Jelenlétük milyen hatással volt az afgán államra, a lakosságra, az ország gazdaságára, politikai-, védelmi berendezkedésére. Eredményesek voltak-e ezek a nagyhatalmi beavatkozások? Vajon merre tart ma Afganisztán?

Meg szeretném vizsgálni, hogy az elmúlt 150 év afganisztáni folyamatai milyen hatással voltak a világrendre, illetve a világrend alakulása hogyan befolyásolta az afganisztáni eseményeket. Vannak-e közös vonásai a három nagyhatalmi beavatkozásnak, és ezekből lehet-e bármiféle következtetést levonni a jelenlegi háború kimenetelével kapcsolatban? Végül pedig arra szeretnék rámutatni, hogy a nemzetközi politika-elmélet számára milyen tanulsággal, üzenettel szolgálnak az afganisztáni folyamatok.

¹ A szerző 2012 júniusában végzett a BGF-KKK Nemzetközi Tanulmányok mesterképzési szakán. A cikk az OTDK 2010/2011-es konferenciáira benyújtott, kari szinten első helyezést elért dolgozatnak rövidített változata.

1. A Brit Birodalom, a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és szövetségeseinek politikai, illetve stratégiai céljai Afganisztánban

1.1.1. Brit terjeszkedési törekvések

Afganisztán történelmét 1747-es megalakulása óta számos belháború, hatalmi harc és külső támadás alakította. A Perzsa Birodalomból kiválva Afganisztán az Ole Holsti által diffúz rendszernek nevezett hatalmi térben olyan nagyhatalmak érdekeinek metszéspontján találta magát, mint a cári Oroszország vagy a Brit Birodalom.² Az oroszok közvetlen kereskedelmi kapcsolatokat szerettek volna kiépíteni Indiával, míg a britek a gyarmatbirodalmuk területi integritását féltették a másik nagyhatalomtól. A történészek a két birodalom vetélkedését a „nagy játszmányak” nevezték el. Afganisztán tehát egy ütközőzóna lett, ahol mindkét hatalom meg akarta szilárdítani a befolyását. A brit gyarmatosítási folyamatnak köszönhetően Brit-Indiával szomszédos terület lett az afganisztáni térség. Az orosz birodalom pedig közép-ázsiai terjeszkedésének hatására került kapcsolatba a területtel.

A brit térnyerést, illetve visszahúzódást nagymértékben befolyásolta Oroszország térségbeli politikája. Így amikor 1838-ban perzsa csapatok orosz támogatással megostromolták Herat városát, a britek azonnal segítséget küldtek a város felmentésére. De a perzsák kivonulása után a britek úgy vélték, a Birodalom érdekei azt kívánják, hogy Afganisztánban angolbarát politikai elit legyen, ezért ultimátumot küldtek az afgán vezetőnek, Doszt Mohamednek. Végül 1838 végén az indiai, bengáli és brit katonákból álló hadsereg ostrom alá vette, majd okkupálta Kandahart. Az Afganisztánban állomásozó brit hadsereg nehezen tudta fenntartani a rendet, hiszen a törzsfők döntő többsége nem ismerte el törvényes uralkodójának Szudzsa sah bábkirályt, és lázadásokat, kisebb felkeléseket szerveztek az ország területén.

1.ábra.
Durand-vonal megjelenítése

Forrás: <http://www.deepdish.tv/News/Default.aspx?id=115>

² Egedy Gergely [2007], 52-53. oldal

Végül 1842-ben úgy döntött a brit vezetés, hogy katonáit kivonja Afganisztán területéről, de a visszavonulás közben törzsi szervezésű csapatok támadásának következtében a volt megszállók hadteste szinte teljesen megsemmisült.³ Azonban a britek befolyása nem csökkent a térségben. 1855-ben „barátsági szerződést” kötöttek az afgánokkal, amelyben Afganisztán, engedve a brit nyomásnak, alárendelt szerepre kényszerült. Ezen szerződés értelmében kellett az afgán hadseregnek segítséget nyújtania az 1857-es indiai szíjpoj felkeléskor.⁴

Az 1800-as évek második felében a britek gyarmatosítási tevékenysége csúcspontjához ért, 1876-tól Viktória királynő lett India császárnője. Nagy-Britannia akkori miniszterelnöke, Disraeli nemzeti érdekeket követő, hatalmi egyensúlyra törekvő, geopolitikai viszonyokat figyelembe vevő, offenzív realista külpolitikát folytatott, amelynek legfőbb eleme a terjeszkedés volt.⁵ Ennek jegyében Lord Lytton indiai alkirály - a miniszterelnök támogatását élvezve - 1878-ban brit csapatokkal megszállta Afganisztánt. A sikeres katonai akciót követően 1879 májusában kötött békeszerződés hatálya alá tartozott egy állandó brit követség felállítása Kabulban, valamint az afgán külpolitika végrehajtása, mivel az afgánok lemondtak erről a privilégiumukról az angolok javára. Pár hónappal később a Kabulba küldött brit követet és személyzetét meggyilkolták. Ezután az angol katonai jelenlét fokozódott Afganisztánban, de a nagy emberi és anyagi veszteségek, valamint a brit külpolitika irányvonalának megváltozása elvezettek az 1881-es visszavonuláshoz.⁶ Ennek ellenére az angol politikai befolyás továbbra is fennmaradt az országban.⁷ A John Rourke által multipolárisnak nevezett hatalmi struktúrában az 1880-as évek második felében a térségben érdekelt brit és orosz nagyhatalom ismét kisebb háborúkat, diplomáciai offenzívákat indított egymás pozícióinak gyengítése végett. Majd hallgatólagosan felosztották maguk között Afganisztán területét: az Amu-Darjától északra orosz, attól délre pedig brit befolyási övezet alakult ki. 1893 novemberében az afgán vezető és Durand, brit külügyi külön megbízott angol nyomásra aláírta a Durand-vonalról szóló szerződést. Ennek értelmében az angolok által kreált mesterséges határvonal jött létre, amely a mai napig afgán-pakisztáni határként szolgál.⁸ A szerződésben rögzítésre került a két terület sérthetlensége, illetve a kölcsönös meg nem támadás elve, valamint az, hogy a határ demarkációs övezetként szolgál. A britek célja ezzel az volt, hogy egy ütközőállamot hozzanak létre a gyarmatbirodalmuk és a cári Oroszország között, valamint hogy megosszák a pastu lakosokat, mivel ez a nemzetiség rendelkezett a legnagyobb erővel ezen a területen.⁹

Afganisztán nem volt és nem is lett a brit gyarmatbirodalom része, mivel annak csapatai a modern háborúik során sem tudták elfoglalni az ország egész területét, és

³ Lásd bővebben: Halász György [1980], 42-46. oldal és History of Afghanistan 1

⁴ Katona Magda [2002], 6-7. oldal

⁵ Henry Kissinger [2008], 143. oldal, Disraeli 1872-es Kristálypalotabeli beszéde

⁶ Angliában 1880-ban választásokat tartottak, amelyet elvesztett Disraeli pártja. Utódja Gladstone lett, aki elődjével teljesen ellentétes külpolitikai nézeteket vallott. A kollektív biztonságra, az erkölcsös külpolitikára helyezte a hangsúlyt.

⁷ Lásd bővebben: History of Afghanistan 2

⁸ A Durand-vonal kettészelte a pastu nemzetiségű lakosok lakhelyeül szolgáló területet. Egyik részük Afganisztánhoz, a másik Brit-Indiához került. Sok viszály és feszültség forrása még ma is ez a döntés.

⁹ Lásd bővebben: A Durand-szerződés szövege

ott megszilárdítani a hatalmukat. Ennek ellenére a térség több, a kolóniák esetében észlelhető sajátossággal bírt. A britek jelenléte legmarkánsabban az önálló afgán külpolitika hiányában mutatkozott meg, de nem tartották megszállás alatt az ország területét. A másik aspektus az, hogy a brit politikai elit előnyben részesítette az angolbarát afgán vezetést, ami egyrészt anyagi támogatásban, másrészt katonai segítségnyújtásban nyilvánult meg.¹⁰ Mivel nem rendelkezett önálló külpolitikai döntéshozatallal, Afganisztán az első világháborúban semleges maradt, ami a brit érdekeket szolgálta. A háború lezárása után a meggyengült angolok ellen az afgánok sikeres függetlenségi háborút indítottak 1919 tavaszán. A békeszerződés értelmében Nagy-Britannia elismerte Afganisztán teljes függetlenségét, és visszaadták a jogát az önálló külpolitika folytatására.¹¹

A briteknek továbbra is befolyási övezetébe tartozott Afganisztán területe. Ezt biztosítandó 1921-ben afgán-brit barátsági és együttműködési szerződést írtak alá.¹² A második világháborúban Afganisztán szintén semlegességet vállalt, valamint a brit gyarmatbirodalom felbomlásakor, 1947-ben sem vett részt Pakisztán függetlenségi háborújában, sőt később egyetlen szövetségnek sem lett tagja. Ennek Katona Magda szerint az lehet az oka, hogy Afganisztán területén húzódnak a nagyhatalmak érdekövezeteinek határai, a pontos érdekszférák a nemzetközi egyezmények titkos záradékaiban lettek rögzítve, és ezeket a határvonalakat egyik hatalom sem akarta túllépni.¹³ Mivel Afganisztán területét az afgán vezetés beleszólása nélkül osztották fel, az afgánoknak csak az alkalmazkodás lehetősége maradt.

A térségben az 1940-es évek végén új szereplő jelent meg az Amerikai Egyesült Államok személyében, amely a korábbi brit hatalmi befolyás helyébe lépett. Az angolok a világháború után elvesztették korábbi világhatalmi szerepüket, az Atlanti Charta értelmében feladták gyarmataikat, és az USA alárendelt szövetségesévé váltak.¹⁴ Azonban a britek továbbra is politikai befolyással bírnak Indiára, és az USA szövetségeseként, nemzetközi intézmények mértékadó tagjaként ma is bizonyos mértékben érvényesíteni tudják akaratukat e területen. Az ENSZ BT állandó tagjaként például támogattak Afganisztánt elítélő határozatokat, majd 2001 őszén az Afganisztán ellen irányuló megtorló csapás részesei voltak az USA oldalán.

1.1.2. A brit uralom hatása Afganisztánra

Rostoványi Zsolt szavai jól kifejezik az angolok térségbeli szerepvállalásának egyik markáns vonását: „*Köztudott, hogy a Nyugat a kolonizációval esetenként deklaráltan egyfajta civilizációs küldetést teljesített, amelynek célja a felsőbbrendű nyugati civilizáció meghonosítása volt a civilizálatlan térségekben.*”¹⁵ Mikor a britek megjelentek Afganisztánban, premodern társadalommal találták szembe magukat, és az idézett céljukat csak részben sikerült teljesíteniük, mivel az afgán társadalomban a mai napig markánsan megmutatkoznak a premodern társadalmi vonások. Így a

¹⁰ Wagner Péter [2006], 344-361. oldal

¹¹ Lásd bővebben: History of Afghanistan 1, és Halász György [1980], 50-60. oldal

¹² Katona Magda [2002], 6-12. oldal

¹³ u.o. 14. oldal

¹⁴ Galló Béla, 68. oldal, In Csáky György-Farkas Péter (szerk.) [2008]

¹⁵ Rostoványi Zsolt [2002].6.szám, 788. oldal

törzseknek hatalmas szerepük volt a britek érkezése előtt az országban. A lakosság közel 90%-a vidéken élt, és sajátos hierarchikus igazgatási rendszer létezett, amely a központi hatalom, valamint a törzsi, nemzeti szeparatizmus egymás mellett élésében nyilvánult meg. A patronímiák, faluközösségek kereskedtek egymással, a törzsi uniók katonai-kereskedelmi alapon szerveződtek. Ezen a britek jelenléte nem tudott sokat változtatni.¹⁶

Törekvéseik a központi hatalom megszilárdítására végül kudarcba fulladtak. A 19. század végére az angolok fő célja az volt, hogy megerősítsék a központi hatalmat Afganisztánban, ezért katonai és anyagi támogatást nyújtottak az országnak, amelyek révén a terület modernizálása is megindult. Afganisztánban erősödni látszott a központi hatalom, a modern bürokrácia csirái is megjelentek, egységes súly-, hossz mértéket és pénzügyi rendszert vezettek be. Megalapították az első állami líceumot, amely brit-indiai mintára épült, majd a Katonai Kollégiumot, amelyek bázist nyújtottak az ország belpolitikai stabilitásához, mivel képzett köztisztviselői réteg és hadsereg jöhetett létre. Az iskolahálózat fejlesztése nem állt meg a legfelső szinten, a pastu nyelv terjedésének és az írástudatlanok számának csökkenése végett több oktatási intézményt is alapítottak. Ilyen volt például, az 5 éves Művelődési Társaság, női tanintézetek, majd idegen nyelvű iskolák.¹⁷

Gátak, vízierőművek, modern öntözőrendszerek épültek. Az egészségügyben is komoly előrelépés volt ez az időszak, hiszen létrejött Afganisztánban az első modern kórház.¹⁸ A gazdasági szerkezetben is változás volt érzékelhető. Külföldről gépeket importáltak az országba, az ipari termelés kezdetleges formái alakultak ki feldolgozóüzemek és kisebb ipari létesítmények létrehozásával. Mivel korábban csak mezőgazdaságból, állattenyésztésből élt a lakosság, nagy része nomád életmódot folytatott. A külföldi kereslet miatt tértek át egyes törzsek az állattenyésztés speciális ágára, a karakul-, ló-, kecske-, baromfitenyésztésre, amely hatására átalakult az életmódjuk, letelepedtek, illetve félig letelepedett életvitelt folytattak. A brit támogatások révén sikerült olyan infrastrukturális fejlesztéseket létrehozni, amelyek következtében 1930-ra egységes belső piac jöhetett létre Afganisztánban. Ehhez meg kellett oldani a földmagántulajdon és az uzsorások kérdését is, mivel a külkereskedelmi kapcsolatok létesítésekor csak az ő támogatásukra számíthattak az afgán lakosok. Az uzsorások kizárása végett hozták létre a kincstári hiteleket, amelyekkel az ország exportját akarták ösztönözni.¹⁹ Ezeknek a változásoknak hatására - Galló Béla meghatározásait alkalmazva - a premodern makroszintű érintkezési formát ugyan kezdetleges, de mégis modern érintkezési viszonyrendszer váltotta fel. Megtörtént a nyitás Afganisztán részéről, enyhült a korábbi elszigeteltség mértéke, technológiai, gazdasági fejlődés mutatkozott.²⁰ A világpiacon való alkalmazkodás azonban nem alakult ki, túlnyomórészt mezőgazdasági termelés folyt az országban.

Először Indiával, majd Oroszországgal és a britekkel is létrejöttek bilaterális külkereskedelmi kapcsolatok. Később a karakultenyésztésnek köszönhetően az 1930-

¹⁶ Katona Magda [2002], 72-84. oldal

¹⁷ u.o.:132-134. oldal

¹⁸ Wagner Péter [2006], 344-361. oldal

¹⁹ Katona Magda [2002], 124-127. oldal

²⁰ Galló Béla, 61-62. oldal, In: Csáky György-Farkas Péter (szerk.) [2008]

as évekre több új ország, pl. a németek is külkereskedelmi ügyleteket bonyolítottak le Afganisztánnal.

A modernizáció hatása érződik az 1924-ben életbe lépett alkotmányban is, mivel az például a nőknek is általános választójogot biztosított, de ezen jogukkal valójában csak az 1959-es választásokon élhettek először.²¹ Közvetett brit hatás érzékelhető a törvényhozás és végrehajtás területén is, hiszen Afganisztánban kétkamarás törvényhozói testület van. Az alsóház a Voleszi Dzsirga, míg a felső a Loja Dzsirga. Másik ilyen közvetett angol befolyás, hogy 1964-72 között a brit-indiai rendszerű, abszolút többségi szavazati rendszert alkalmazták Afganisztánban, kevés sikerrel.²²

1.2.1. Afganisztán szovjet megszállása

Az Orosz Birodalom a 18. századtól, majd később a Szovjetunió folyamatosan jelen volt Afganisztánban és térségében. A britek és a cári Oroszország versengtek a terület feletti uralomért, ennek a versengésnek főleg stratégiai okai voltak. Az 1950-es évekre, a bipoláris világrend létrejötte után a Szovjetunió jelentős befolyást szerzett Afganisztánban, ami a szoros gazdasági, kereskedelmi kapcsolataiknak volt köszönhető.²³ 1956-ban még fegyverszállítási hitelszerződést is aláírt a két állam.²⁴ A Moszkvával való szoros kapcsolat oka az volt, hogy az afgánok bizalmatlanok voltak az amerikaiakkal szemben, mivel félték egy esetleges USA által támogatott pakisztáni támadástól. Az USA aktívan részt vett a délkelet-ázsiai országok életében, első sorban a szovjet előretörést szerette volna megakadályozni. Az Amerikai Egyesült Államok alapító tagja volt a SEATO-nak, és külső támogatója volt a CENTO-nak, ezen katonai tömböknek Pakisztán is tagja volt.

1978. április 27-én Afganisztánban forradalom tört ki, amely során az Afganisztáni Népi Demokratikus Párt átvette a hatalmat, és kikiáltották az Afganisztáni Demokratikus Köztársaságot. A volt köztársasági elnököt, Daudot elűzték. Ekkor még Moszkva nem avatkozott be az afgán belpolitikába, hiszen úgy vélte, hogy a kommunista irányvonalat képviselő párt hatalomra kerülésével a szocialista modell meg fog valósulni ebben az országban is, valamint a hidegháborús helyzetben nem akarta kockáztatni nemzetközi pozícióit. Az idő múlásával azonban a Szovjetunió felmérte, hogy az afgán kommunista párt nem lesz képes arra, hogy belülről hajtsa végre a fordulatot, mivel a párton belül is széthúzások voltak.²⁵ A szovjetek szakembereket, katonákat, oktatókat küldtek Afganisztánba, hogy segítséget nyújtsanak a fejlesztésben, miáltal állandó jelenlétet tudtak maguknak biztosítani. Az északi szuperhatalom hozzáállásában akkor következett be változás, amikor tudomásukra jutott az értesítés, amely szerint az egyik afgán vezető, Hafizullah Amin az Amerikai Egyesült Államokkal tart fenn titkos kapcsolatokat.²⁶

²¹ Lásd bővebben: Katona Magda [2002], 126-134. oldal

²² Katona Magda [2006], 8. oldal

²³ Az 1950-es évek közepére a Szovjetunió lett Afganisztán legfőbb kereskedelmi partnere

²⁴ Halász György [1980], 64. oldal

²⁵ Az Afganisztáni Népi Demokratikus Párt két csoportra tagolódott, a khalkisták és a parcsamisták irányzatára, akik eltérő nézeteket képviseltek olyan fontos gazdasági-társadalmi kérdésekben, mint például a földosztás

²⁶ Halász György [1980], 64. oldal

1979. november 26-án határozták el, hogy a szovjet haderő be fog vonulni Afganisztánba, de a végleges döntés csak 1979. december 12-én született meg, miután a NATO döntött a Pershing rakéták telepítéséről a „kettős határozat” szellemében. A szovjet csapatok feltűnésmentesen foglalták el Kabult és környékét 1979. december 25-27-e között, hiszen katonai egységeiknek egy része korábbi segítségnyújtás céljából már az országban állomásozott. A szovjet alakulatok 1979-től egészen 1989 februárjáig megszállva tartották Afganisztánt.²⁷

Moszkva deklarált célja az volt, hogy segítséget nyújt a baráti afgán kormánynak, amely kérte ezt a segítséget, mivel saját erőből nem tudott úrrá lenni a belharcokon. De vajon tényleg ez volt a szovjetek célja? Hiszen Afganisztán megszállásával lehetőségük adódott a szocialista ideológia exportjára, amely bázisa lehetett a forradalom továbbterjesztésének. A Szovjetunió – status quo kihívóként - kötelességének érezte, hogy a harmadik világ „szocialista orientációjú” országaiban támogassa a nemzeti felszabadító mozgalmakat.²⁸ Valamint a másik nem elhanyagolható tény, hogy csapataik egy része csupán egy órányi repülőútnyi távolságra volt a Perzsa-öböltől.²⁹

A szovjet vezérkar a bevonulás után röviddel már tisztában volt azzal, hogy ez a háború szinte megnyerhetetlen. Több kísérletet is tettek ott tartózkodásuk éve alatt, hogy a kivonulásról tárgyaljanak (1982-ben Brezsnyev temetésén, kínai és pakisztáni vezetőkkel, 1983-ban az Andropov - ENSZ főtitkár találkozáson, az 1983-as genfi tárgyalásokon).³⁰ Az Amerikai Egyesült Államok és helyi szövetségesei (Kína, Pakisztán, Szaúd-Arábia, Irán) a szovjetek ellen harcoló törzseket, felkelőcsoportokat anyagi és eszköztámogatással segítették, amely miatt a háború Afganisztánban eszkalálódott, és a szovjet csapatok egyre nagyobb veszteségeket szenvedtek mind anyagi, mind élőerő szempontjából. A gazdasági versenyben egyébként is lemaradt Szovjetuniót érzékenyen érintették ezek a károk, és nem akartak további pozíciókat veszíteni a világhatalmi sakktablán.

A változás Mihail Gorbacsov 1985-ös hatalomra kerülésével indult meg Afganisztánban is. Addigra már a Szovjetunió gazdaságilag és ideológiailag is a kimerülés szélére került. Gorbacsov észlelte ezeket a jeleket, és változtatott elődei politikáján, megkezdődött a peresztrojka és glasznosztj időszak a szovjet belpolitikában, valamint külpolitikája elősegítette a keleti blokk és a kétpólusú világ felbomlását. Gorbacsov feladta a Brezsnyev-doktrínát és a harmadik világban vállalt kötelezettségeit is. Afganisztánban a moszkvai vezetés leváltotta Babrak Karmalt a vezetői pozíciójából, és helyére Nadzsibullah Amint ültette, aki meghirdette az „afgán peresztrojkat” és a többpárt-rendszert.³¹ Ronald Reagan, majd George Bush is tárgyalásokat folytatott Gorbacsovval Kelet-Közép-Európa, illetve Ázsia helyzetéről. Gorbacsov 1987 decemberében az Egyesült Államokban bejelentette, hogy döntöttek a szovjet csapatok afganisztáni kivonásáról. Ezt az 1988 áprilisában Genfben – az ENSZ égisze alatt - az Amerikai Egyesült Államok, az Afgán Köztársaság és a Szovjetunió képviselői által aláírt szerződés szentesítette. Az egyezmény értelmében a szovjet haderő felét 1988 augusztusára ki kellett vonni az országból, és az utolsó

²⁷ Lásd bővebben: Sz. Bíró Zoltán [2004], 231-239. oldal

²⁸ Például: Dél-Jemen, Etiópia, Kuba, Lásd bővebben: Kende István, Szentes Tamás [1966]

²⁹ Sz. Bíró Zoltán [2004], 237. oldal

³⁰ u.o.:238-239. oldal

³¹ Katona Magda [2002], 16. oldal

harcoló egységnek 1989. február 15-ig el kellett hagynia az országot. A Szovjetunió betartotta a szerződésben foglaltakat, és csapatait heves gerillatámadások közepette kivonta a megadott időpontig Afganisztánból.³²

A Szovjetuniót a 9 éves megszállás alatt számos veszteség érte. Közel 14 ezer szovjet katona halt meg az évek során. „*Nyugati elemzők szerint közel 80 milliárd USD-be került nekik a háború*”.³³ Tehát a Szovjetunió amúgy is rossz pénzügyi helyzetét csak rontotta a megszállás. Amerikai szakértők a szovjetek afganisztáni kudarcának okát abban látták, hogy nem vették kellően figyelembe az iszlám hatását a térségben. Nem mérték fel a háború előtt a mindennapokat is meghatározó vallás és a szocialista ideológia összeférhetetlenségét. Ezenkívül negligálták a törzsek szerepét és az etnikai feszültségek mértékét az országban. A szovjet haderő nem volt felkészülve a gerillacsoportok, magánhadseregek támadásaira sem.³⁴

A Szovjetuniót a nyugati blokk országai elítélték tettéért, és aktív propagandát folytattak ellene. Gorbacsov azonban egy visszafordíthatatlan fordulatnak volt az aktív szereplője, az ő közreműködése is kellett a szovjet blokk megszűnéséhez. Az afgán háborúnak is szerepe volt abban, hogy a bipoláris nemzetközi rendszer bomlása elkezdődött, mivel a háború alatt felszínre törtek a szocialista blokk gazdasági, politikai hiányosságai. Ezenkívül a szovjet és a nemzetközi közvélemény is élesen bírálta a szovjet jelenlétet Afganisztánban.

1.2.2. A szovjet megszállás hatásai Afganisztánra

A szovjet megszállás egyik célja a szocialista ideológia exportja volt, amelynek a megvalósítása nem sikerült sem gazdasági, sem politikai értelemben. Az afgán társadalomban nem valósult meg klasszikus értelemben vett osztályharc, hiszen ennek más volt a struktúrája és berendezkedése, mint a kelet-európai országoknak. A népesség jelentős hányada nem urbanizálódott, nomád, időnként vándorló életmódot folytatott, törzsi keretek között. Tehát Afganisztánban nem volt meghatározó a munkásosztály, amelyre a szocialista vezetés bázisként támaszkodhatott volna.

Ezenkívül a háború sem segítette elő a vidéki, mezőgazdasággal foglalkozó emberek felemelkedését, mivel a termőföldjeiket művelhetetlenné tették, így ezek az emberek vagy migrációra kényszerültek, vagy a „fekete gazdaság” növekedését segítették elő.³⁵ Például a mudzsahed karavánok gyakran fegyvercsempészettel foglalkoztak, vagy a vidéken élő emberek a kábítószer-kereskedelemből éltek. Az afganisztáni vezetés többször próbálkozott a nomádok széttelepítésével, de ez csak eszkalálta a konfliktust a központi szervek és a vidéki lakosság között.

A britekhez hasonlóan a szovjeteknek sem sikerült megszilárdítani a központi hatalmat, és kiterjeszteni azt az ország teljes területére. Nem tudták a törzseket, nemzetiségeket a központi vezetés irányítása alá vonni, nem tudták kiépíteni a közigazgatási infrastruktúrát az országban, amely stabilizálhatta volna a belpolitikai helyzetet.

³² Zicherman István [2006], 192-197. oldal

³³ u.o.:197. oldal

³⁴ Deffence Intelligence Agency, 6-7. oldal

³⁵ A lakosság 40%-a, közel 10 millió ember kényszerült elhagyni lakóhelyét, Lásd bővebben: Katona Magda [2002], 129. oldal

Az antagonisztikus szuperhatalmi viszonyt jól reprezentálják azok az adatok, amelyek szerint az Amerikai Egyesült Államok több százmillió USD-vel támogatta a törzseket, a szovjet központi hatalommal szembeszálló magánhadseregeket.³⁶ Természetesen voltak pozitív hatásai is a keleti szuperhatalom jelenlétének. Például az 1980-as években korábban nem látott mértékű gát-, víztározó és öntözőrendszer építés volt tapasztalható az országban.³⁷

Afganisztán gazdasági helyzete is változott a szovjet megszállás során. A szovjetek a preindusztriális társadalomban ipari és technológiai fejlesztéseket hajtottak végre, amely elősegítette ugyan az ország iparosodását, de a mezőgazdasági beruházások elmaradtak. Az agrárium hagyományos szerkezetét konzerválták, ami az elaprózott kis földbirtok tulajdonlásában merült ki, tehát ezek nem voltak alkalmasak nagy mennyiségű, kereskedelmi célú termelésre. Ezekben a területeken a vidéki emberek gyakran máktermeléssel és ópiumkereskedelemmel foglalkoztak. Az 1979-es év előtt Afganisztánban 200-400 tonna ópiumot állítottak elő, míg 1999-re ez az érték 2000 tonnára emelkedett, amellyel a világban az első helyet foglalta el.³⁸

1. táblázat.

Afganisztán GDP adatai 1984-1990 között

	1984/ 85	1985/ 86	1986/ 87	1987/ 88	1988/ 89	1989/ 90
GDP 1978/79-es folyó áron (Mrd afgán afgáni)	150	150,4	154,9	139	127,5	124,7
%	1, 8	0,3	3	-10,3	-8,3	-2,2
Egy főre jutó GDP 1978/79-es folyó áron (afgán afgáni)	10446	10273	10275	9133	8221	7887
%	-0,1	-1,7	1	-12	-10	-4,1

Forrás: <http://pr.r.hec.gov.pk/Chapters/198-5.pdf>, 68. oldal

Afganisztánban 1984 és 1989 között a bruttó nemzeti össztermék alakulása kiszámíthatatlan volt. Az 1980-as évek közepén lassú növekedés jellemezte, majd az 1987-es évtől drasztikus csökkenés figyelhető meg, amely a Szovjetunió pozícióvesztésének, gazdasági gyengeségének a jele. A lakosság életszínvonala meglehetősen alacsony volt, hiszen 1984-ben körülbelül 160 USD jutott egy főre, míg ez az összeg 1990-re 155 USD-re csökkent.

A GDP összetételének szerkezete sem változott döntő mértékben a megszállás éveitől, 6,9%-os növekedés volt realizálható az ipari termelésben, és a mezőgazdaság súlya 6,1%-kal csökkent 5 év alatt. A kereskedelem részesedése a GDP összetételben ugyan kis mértékben, de szintén csökkenő tendenciát mutatott 1989-re.

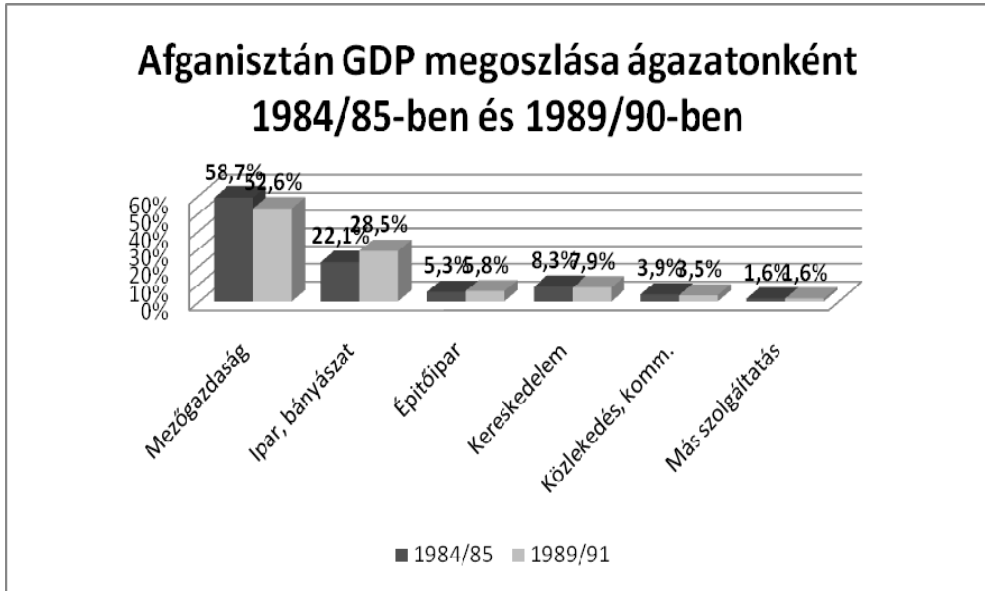
³⁶ Lásd bővebben: The Afghan economy, 14. oldal

³⁷ Katona Magda [2002], 113-115. oldal

³⁸ u.o.:129. oldal

2. ábra.

Afganisztán GDP megoszlása gazdasági ágazatonként az 1984/85-ös és az 1989/90-es évben 1984/85-ös és 1989/90-es évben

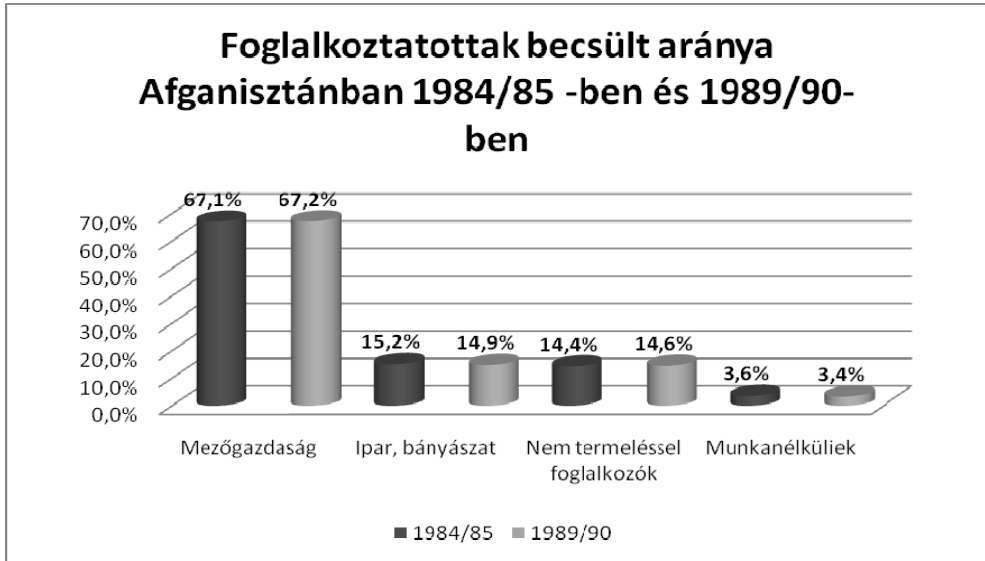

Forrás: <http://pr.hec.gov.pk/Chapters/198-5.pdf>, 67. oldal

Az 3. ábrán jól látszik, hogy a foglalkoztatottak aránya szinte semmit sem változott 5 év alatt. A lakosság döntő többsége 1989-ben még mindig mezőgazdasági termeléssel foglalkozott, sőt az iparban dolgozók aránya csökkent az évek során. Az afgán lakosság életszínvonala nagyon alacsony volt a megszállás kezdetekor, de ezen a helyzeten nem sikerült változtatni az 1989-es kivonulásig sem.

3. ábra.

*Afganisztán lakosságának becsült foglalkoztatottsági megoszlása
1984/85-ben és 1989/90-ben*

Forrás: <http://pr.hec.gov.pk/Chapters/198-5.pdf>, 71. oldal

Afganisztán külkereskedelmi mérlege folyamatosan deficitese volt a vizsgált 5 év alatt, amely során a legfőbb kereskedelmi partnere a Szovjetunió volt. Importban a szovjeteket a japánok, Nyugat-Németország, India, majd az Amerikai Egyesült Államok követte, míg az afgán export elsősorban a Szovjetunióba, Pakisztánba, Indiába, Nyugat-Németországba és az Egyesült Királyságba irányult.³⁹ A Szovjetunióból érkező afganisztáni importot késztermékek, műszaki berendezések, légi szállító eszközök, gáz, olaj, hús és gabona alkotta, míg Afganisztánból mezőgazdasági termékeket, gyümölcsöket, földgázt, gyapjút, gyapotot és szőnyeget exportáltak a szuperhatalom piacaira. Az afgán-szovjet bilaterális kereskedelmet nehéz számszerűsíteni, mivel barter ügyletek formájában jött létre.⁴⁰

A Szovjetunió hatalomátvétele után a központi vezetés a „kollektív önellátás” értelmében leállította a külföldi repülőgépjáratokat, ami megnehezítette a nyugati késztermékek eljuttatását Kabulba. Energiahiány miatt az ipari termelést központilag visszafogták, ami a feldolgozott termékek amúgy is alacsony arányát még inkább visszavetette. Összegezve elmondható, hogy a szocialista modell a gazdaságban sem teljesítette a korábban hozzáfűzött reményeket. Nem javított az afgán nép létkörülményein, nem tudta megvalósítani a szocialista ideológiában feltüntetett elképzeléseket.

³⁹ Lásd bővebben: The Afghan economy, 34-76. oldal

⁴⁰ Deffence Intelligence Agency, 6-7. oldal

A bipoláris világtrend felbomlásával biztonsági vákuum keletkezett a Varsói Szerződés volt területén, illetve ehhez politikai, hatalmi vákuum társult a volt szovjet tagköztársaságokban. Afganisztán ismét hatalmi harcok színterévé vált, behatolók voltak az országban, amelyből végül a tálib irányzat és mozgalom került ki győztesen. A tálibok a politizált iszlám követői, fundamentalista, az újításokat, modernizációt elvető nézeteket vallanak. Ezen radikális, szélsőséges szemléletmód, valamint az Al-Kaida terrorszervezettel való együttműködés vezetett el a 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadáshoz.

1.3.1. Az Amerikai Egyesült Államok és szövetségeseinek megjelenése az országban

Az Amerikai Egyesült Államok a bipoláris világtrend kialakulása után jelen volt Közép-Ázsia területén is. Pakisztán a mai napig, míg Irán egészen az 1979-es forradalomig az Egyesült Államok szövetségese volt, amely bázist jelentett az amerikaiaknak a hidegháború idején. A Szovjetunió 1979-es afganisztáni bevonulását követően pedig az USA pénzügyi és hadi felszerelésekkel támogatta az afgán ellenzékét, hogy gyengítse a másik nagyhatalom pozícióit az ország területén.⁴¹ A szovjet haderő 1989-es kivonása után az afgán belpolitika nem vált stabilá. Dezintegráció jellemezte az országot, a hadurak által vezetett népi, törzsi csapatok, valamint vallási alapon szerveződő alakulatok állandó harcot vívtak a központi hatalom megszerzéséért, polgárháború volt az országban.

Az 1990-es évek közepétől a szunnita tálib erők csapatai fokozatosan átvették az irányítást.⁴² Az Amerikai Egyesült Államok kezdetben támogatta a tálibok mozgalmát a hadurakkal szemben.⁴³ Később a tálib mozgalomra ráépült az Al-Kaida terrorszervezet, amely többször is csapást mért amerikai érdekeltségekre, aminek következményeként az Egyesült Államok beszüntette patronálási tevékenységét.⁴⁴

A bipoláris rendszer felbomlása után egyedüli szuperhatalommá, egyetlen katonai pólussá vált Amerikai Egyesült Államok a 2001. szeptember 11-i amerikai terrortámadások hatására döntött úgy, hogy - szövetségeseinek támogatását maga mögött tudva - offenzívát indít Afganisztán ellen. A terrortámadás következtében szemléletváltás következett be az amerikai külpolitikában, hiszen bebizonyosodott, hogy a politikailag, katonailag a világ egyetlen pólusaként kezelt szuperhatalom is sebezhető. Az Amerikai Egyesült Államok – az alakuló Bush-doktrína jegyében – igyekezett minél hamarabb válaszcsoportot mérni a terroristákra, de ehhez legitimációra volt szükség.⁴⁵ Az USA „koalíciós hegemon”, azaz nem egyeduralkodó, inkább primus inter pares. Végül az amerikai katonai válasz Frank Taylor NATO nagykövet 2001.

⁴¹ Évente több, mint 50 millió USD-vel. Lásd bővebben: The Afghan economy

⁴² Szunniták: Mohamed hitvallását követő iszlám vallási ág, amely a muzulmánok közel 85%-át magába tömöríti. Erősen kötődik a hagyományokhoz.

⁴³ Katona Magda [1997], 129. oldal

⁴⁴ Tálibok: Az 1990-es években mesterségesen, az Amerikai Egyesült Államok által a pastu vezető réteg egy részéből megszervezett mozgalom. Vallási fanatizmus jellemző rájuk és erős konzervatívizmus.

⁴⁵ A Bush-doktrína kimondja, hogy végzetes lehet bevárni egy esetleges támadást, azt meg kell előzni. A kiadott nyilatkozatokban a három „T” (*terrorism, tyrants-zsarnokok, technology*) került megjelölésre, mint fő veszélyforrás, amelyekkel szembeni fellépésként a megelőző csapás alkalmazását helyezték kilátásba.

október 2-ai, sokáig nyilvánosságra nem hozott jelentésén alapul, mivel ebben kimondatott az, hogy az Amerikai Egyesült Államokat egy külföldről megszervezett fegyveres támadás érte, és ez felhatalmazást adott a NATO-nak, hogy életbe léptesse alapokmányának 5. cikkelyét.⁴⁶ Azonban az amerikai válaszcsoport jogi kollízióhoz vezet a mai napig, hiszen csak részleges legitimitációja van. Az október 7-ei katonai fellépés NATO égisz alatti lebonyolítása maga után vonta volna az „out of area” művelet miatti jogi következményeket. A NATO alapokmánya ugyanis kimondja, hogy válaszcsoportot a szerződésben megjelölt földrajzi területen lehet végrehajtani, Afganisztán pedig nem a meghatározott térségen belül helyezkedik el (extraterritorialitás kérdése). Ezért Németország, Franciaország és Kanada ugyan a terroristámadás után rövid időn belül elítélte a cselekményt, és biztosította USA-t a támogatásáról, de az október 7-ei válaszcsoportnak nem voltak résztvevői.⁴⁷

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa szeptember 28-án hozott 1373-as számú határozatában szintén a terrorizmus elleni küzdelemre szólít fel, viszont ennek mértékét nem nevezik meg az okiratban, tehát ez sem szolgál jogi alapjaként a választámadásnak.⁴⁸ Az Amerikai Egyesült Államok koalíciós társával, Nagy-Britanniával 2001. október 7-én - miután Afganisztán megtagadta Bin Laden kiadatását - megkezdte az Operation Enduring Freedom - Tartós Szabadság Hadműveletet Afganisztánban.⁴⁹

2001 decemberében az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazásával létrehozták az International Security Assistance Force (ISAF) – Nemzetközi Biztonsági Támogató Erőt, amelynek feladata, hogy biztosítsa az átmeneti afgán kormány, majd utána a legitim kormányok működéséhez szükséges biztonsági, katonai, szociális infrastruktúrát. Az ISAF-ot minden NATO tagállam támogatta, és részt is vesz afganisztáni műveleteiben. A NATO 2003. augusztus 11-én vette át az ISAF vezetését.⁵⁰ A szövetséges csapatok megszállták Afganisztánt, de a terrororganizmet nem sikerült teljesen felszámolni, a vezetőit sem sikerült elfogni és felelősségre vonni tetteikért. Oszama Bin Laden likvidálására is csak 10 év után, 2011. májusában került sor.

A támadásnak és a háborúnak kezdetben nagy sikerei voltak. A tálibok erőit sikerült megfékezni és visszaszorítani, egyes létesítményeiket teljesen meg is szüntették. Úgy tűnt, hogy a Bush-doktrina terrorizmus elleni küzdelemről szóló passzusai beteljesülnek, és sikerül felszámolni az egyik terrorista gócpontot. De 2003-ban törés következett be az afganisztáni háborúban, mivel az iraki háború unilateralista döntés általi megindítása után Washington már nem helyezett akkora hangsúlyt erre a területre, mint korábban. Ennek következtében a tálibok mozgalma ismét erőre kapott 2005 körül, utánpótlásuk érkezett Pakisztánból. Afganisztánban az amerikaiak és szövetségeseik nem tudták addig lerakni a nyugati demokrácia alapjait, nem tudták kiépíteni a megfelelő belső biztonsági rendszert. Ennek egyik oka, hogy nem számoltak a lakosság fragmentáltságával, valamint a muszlim vallás mindenre kiterjedő befolyásával. Nem tudták feloldani a terroristámadás okaként is felsorolható problémákat, amelyek Rostoványi Zsolt könyvében is felsorolhatók: civilizációs, kulturális

⁴⁶ NATO, Az 5. cikkely alkalmazásának elfogadása

⁴⁷ The European Institution, 3. oldal

⁴⁸ Lásd bővebben: ENSZ Biztonsági Tanácsának 1373-as határozata

⁴⁹ Lásd bővebben: Ministry of Defence

⁵⁰ Lásd bővebben: NATO, ISAF

különbségek, gazdasági-szociális aszimmetriák, amerikai „kettős mérce” alkalmazása a fejlődő államokkal szemben, valamint a pszichológiai hatásokra való reagálás.⁵¹ Hozzájárult még ezekhez az okokhoz az is, hogy az amerikai katonáknak nem érkezett utánpótlásuk, nem kaptak csapaterősítést, ami legalább a biztonsági stabilitást fenn tudta volna tartani.

2008-ban az amerikai elnökválasztáson Barack Obama nyert, ezzel nemcsak új amerikai külpolitikai irány, hanem új afganisztáni politika indult el, amely napjainkban ölt tényleges formát. George W. Bush „hard power”-jét, Obama „soft power”-re váltotta már a kampánya során, és az amerikai politikát a multilateralizmus irányába próbálja elmozdítani.⁵² A paradigmaváltás és az iszlám világgal szembeni tolerancia Barack Obama West Point-i és kairói beszédeiben is megfogalmazódott.⁵³ Ezenkívül az amerikai elnök 2010 novemberi ázsiai látogatása során nem zárkózott el a terroristákkal való párbeszéd elől sem. Viszont Afganisztánnal kapcsolatban nem lehet ugyanilyen sikereket említeni, az ország nem képes önálló működésre. Barack Obama 2010-ben 30000 fős katonai erősítést küldött Afganisztánba, mivel a háború a szövetségesek és a tálibok, gerillacsoportok között eszkalálódott az utóbbi években.⁵⁴ Ennek ellenére 2010-ben az eddigieknél nagyobb katonai vesztesége volt az Afganisztánban állomásozó csapatoknak. Ráadásul Obamának kudarcra kellett elnöksége első felében szembesülnie, mivel az új parancsnok, McChrystal tábornok által kidolgozott, civileket, helyi lakosokat védő támadási módszerek nem jártak akkora sikerrel, mint azt korábban várták.⁵⁵ 2009-ben az amerikai költségvetés 23%-át tették ki a hadi kiadások. Továbbá a világ hadi kiadásainak több mint felét jelentik az amerikai költségek. 2001 és 2010 szeptembere között az afganisztáni háború az amerikai államnak közel 336 milliárd USD-be került.⁵⁶ Egy csapat egy éves afganisztáni állomásoztatása 500.000 és 1 millió USD közé tehető.⁵⁷ A háborúk tehát súlyosan megterhelik az Egyesült Államok költségvetését, ami a 2008-as világgazdasági válság hatását is felerősítette az országban. A hatalmas hadi kiadások és maga a háború ténye gyengítheti a dollár pozícióit, amelynek a jövőben súlyos következményei lehetnek.

Az Amerikai Egyesült Államoknak deklarált célja az volt, hogy felderítse és kiiktassa az Al-Kaida terrorista központokat Afganisztánban, elejét vegye a terrorizmus terjedésének. A demokrácia exportja is kiemelkedő helyet foglalt el a céljaik között, amelyet Henry Kissinger szavai is alátámasztanak: *”Az Egyesült Államok szerte a világon a demokratikus intézmények forrásának és letéteményesének tekinti magát, és egyre gyakrabban lép fel a külföldi államokban zajló választások tisztaságának őrzőjeként, sőt nem riad vissza gazdasági és más kényszerítő eszközök alkalmazásától sem, amennyiben elvárásait nem teljesítik.”*⁵⁸ Azonban a mostani katonai

⁵¹ Rostoványi Zsolt [2004], 255. oldal

⁵² Lásd bővebben: Fehér Ház hivatalos honlapja, Csapatkivonás Irakból

⁵³ Lásd bővebben: Obama elnök beszéde a West Point-i katonai akadémián az afganisztáni és pakisztáni stratégiáról, Kairói beszéd és annak elemzése: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=QFEOFT>, http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2009/SVKI_Elemzesek_2009_13.pdf,

⁵⁴ Fehér Ház hivatalos honlapja, Obama elnök West Point-i beszéde

⁵⁵ Vadász Márk: A Mustarak-hadművelet és ami mögötte van,

⁵⁶ Congressional Research Service

⁵⁷ Reuters

⁵⁸ Henry Kissinger [2002], 9. oldal

beavatkozás mögött más összefüggések is állhatnak. Az egyik ilyen ok a Pakisztán mellett lévő polgárháborús övezet megszüntetése, amely befolyással bír Pakisztán nemzetbiztonságára is. Másik ok az, hogy a „bukott államként” kezelt Iránnal határos területen szövetségi erők állomásoznak, ami elősegítheti a kommunikációt az iráni rezsimmel. Az Egyesült Államok emellett geostratégiai szerephez is jutott, mivel Afganisztánon keresztül megy a türkmén földgáz és a kazah kőolajat a pakisztáni Karacsi kikötőjébe vezető csővezeték. Ez a legrövidebb útja a nyersanyagok szállításának Irán kikerülésével, tehát mindenképpen fontos volt a terület ellenőrzés alá vonása.

1.3.2. Az amerikai hatások Afganisztánban

Csizmadia Sándor szavaival élve „...az USA biztosítja az egypólusú stabilitást, amelyet a kétpólusú stabilitástól eltérően a felelős aktor magatartása jóval inkább meghatároz, mint a nemzetközi rendszer struktúrája.”⁵⁹ Tehát a posztbipoláris világrendben az Amerikai Egyesült Államok egyedüli szuperhatalomként globális felelőséggel tartozik tettei következményeikért. Az Afganisztán ellen megindított háború már nemcsak modern, de posztmodern elemeket is tartalmaz, amelyek még globálisabbá, még komplexebbé teszik a háború kérdését, és elgondolkodtatnak, vajon ilyen fejlett technológiai és egyéb eszközökkel miért nem lehet elérni tartós eredményt a jóval elmaradottabb, prekapitalista, premodern társadalommal rendelkező országban. A „peace building” folyamatok eddig nem teljesítették be a hozzájuk fűzött reményeket.

2001 decemberében a Bonnban tartott konferencia záróokmányában ideiglenes afgán kormányzó testületet neveztek ki Hamid Karzai vezetésével, valamint előírnyozták Afganisztán demokratizálási folyamatát és intézményi rehabilitációját.⁶⁰ Azonban a demokratizálásnak 2010. október végéig nem sok eredményét lehet felmutatni az országban. Egyik sikernek mondható, hogy már két alkalommal tartottak érvényes demokratikus választásokat Afganisztánban, bár kisebb-nagyobb politikai visszaélésekkel. Tehát az afgán vezetés rendelkezik a népi legitimitációval. Ennek ellenére a főváros területétől távolodva, vidéken a központi közigazgatás kiépítése nem valósult meg, a választások eredményei a helyi törzsi, etnikai dominanciát tükrözik. Tehát az afgán lakosságnál még mindig markáns szerepet tölt be a lokális, premodern társadalmi berendezkedési forma. Ez annak tudható be, hogy a lakosok féltik az amúgy is csekély megélhetési lehetőségüket, ami a helyi hadurak, törzsi vezetők befolyásától függ. A harcok következtében több millió belső és külső migráns van az országban, legtöbbször Pakisztánba menekült a 2001 utáni katonai akció következményeként, vagy az ország északabbi területeire, ahol nagyobb a közbiztonság, és a tálib, valamint a hadúri mozgalmak is háttérbe szorultak.

2007-es adatok alapján az afgán lakosság 42%-a él a szegénységi küszöb alatt, amely a heti 14 USD-s összeget jelenti, valamint 45%-a éheznek.⁶¹ A lakosság iskoláztatottsága alacsony. Az írástudók száma Afganisztánban 2009-ben a népesség

⁵⁹ Csizmadia Sándor [2002]. 3. oldal

⁶⁰ Katona Magda [2006]

⁶¹ Brookings, Afghanistan index, 33. oldal

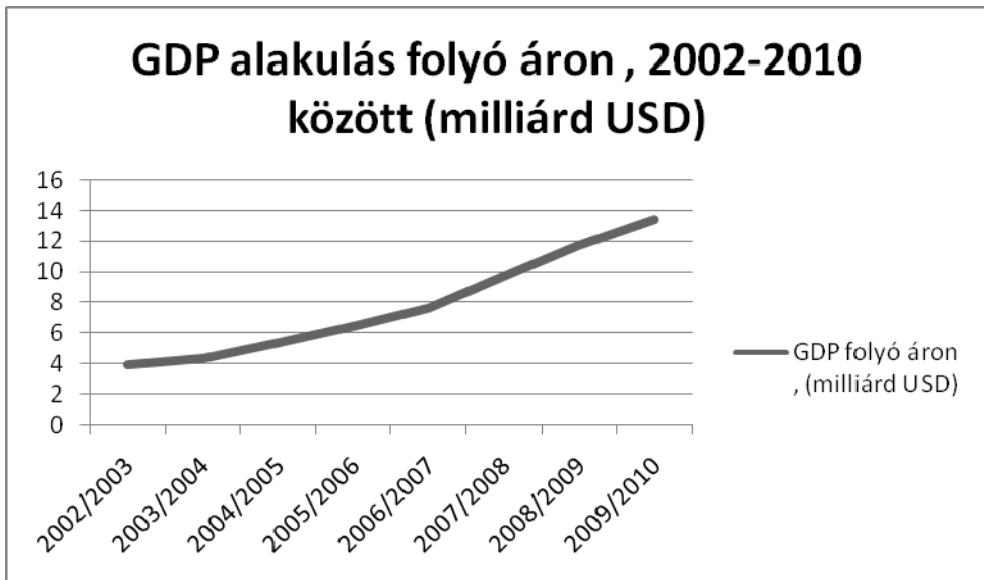
28%-át tette ki, ez a férfiak 36%-át, míg a nők 18%-át jelenti.⁶² Ugyan 2001 óta a nők és a férfiak iskolázottsági aránya növekvő tendenciát mutat, a nők mégis hátrányosabb helyzetben vannak, mint a férfiak. Ez az iszlám vallásnak, a régi rendszertől való félelemnek, valamint az oktatási infrastruktúra hiányosságainak tudható be. Vidéken a lakosság fenyegetve érzi magát a táliboktól, és ezért nem merik elküldeni lányukat az iskolába, hiszen ha újfent hatalomra kerülnének a tálibok, akkor a saria alapján megbüntethetik a családot.

Afganisztánban a korrupció hatalmas méreteket ölt. Az International Transparency 2009-es jelentése alapján Afganisztán az országok rangsorában az utolsó helyek egyikét tölti be, 180 ország közül a 179. helyen áll. Az országba külföldről érkező segélyszállítmányok a nagymértékű korrupció miatt gyakran nem jutnak el a céljukhoz.⁶³ Az anyagi támogatások egy része elvész a küldő állam által delegált központi irányítású és civil szervezetek között.

A makroökonómiai mutató alapján Afganisztán gazdasága növekedésnek indult 2001 után. Folyamatos gazdasági fellendülés jellemzi, még a világgazdasági válság kirobbanása után is. A gazdaság mindegyik ágazatában fejlődés prognosztizálható, ami az egész gazdaság növekedését eredményezi.⁶⁴

4. ábra.

*Afganisztán GDP alakulása folyó áron 2002-2010 között
(2010-es adat becslésen alapul)*

Forrás: Brookings, Afghanistan index, 28. oldal

⁶² u.o 33. oldal

⁶³ Lásd bővebben: International Transparency

⁶⁴ Brookings, Afghanistan index, 28. oldal

Afganisztán elsősorban kereskedelmi partnere Pakisztán, majd az USA és India következik a sorban. Afganisztán elsősorban mezőgazdasági termékeket exportál, míg importját késztermékek, élelmiszer, műszaki berendezések, energiahordozók alkotják. Az afgán GDP-t 2009-ben a 31%-os agrár, 26%-os ipari, 43%-os szolgáltatási szektor részarány alkotta. Jól látszik, hogy a mezőgazdaságnak még mindig meghatározó szerepe van az afgánok életében, ugyanis a vidéki lakosságnak ez az egyetlen létfenntartási módja. A vidéki termelők megélhetésének jelentős részét a máktermesztésből származó kábítószer-kereskedelem adja. Az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek nem sikerült visszaszorítania az ópium előállítását, amelyben Afganisztán a világ vezető helyét foglalja el. A szövetségesek között ugyanis nincs egyetértés abban, hogyan is kellene felszámolni a kábítószer-kereskedelmet.⁶⁵ Afganisztánban az ország déli vidékein, a legszegényebb területeken van komoly hagyománya a máktermesztésnek. Ezeken a területeken a hadurak és a magánhadseregek uralják a mindennapokat, a drogkereskedelemből származó bevételt fegyverkezési célokra költik hatalmuk stabilitása érdekében. A mák termesztése az utóbbi években csökkenésnek indult, mivel kisebb területen vetik a növényt, ennek ellenére 2009-ben 2,8 milliárd USD folyt be ópiumkereskedelemből Afganisztánba.⁶⁶

5. ábra.

Az afganisztáni máktermesztés tartományi szinten 2009-ben

Forrás: <http://www.uspolicyinabigworld.com/2010/01/15/the-churchill-counter-narcotics-strategy-for-afghanistan/>

⁶⁵ Az USA a mák gyógyászati célú felvásárlását részesíti előnyben, míg egyes szövetségesek a mákföldek felégetését tekintik optimális megoldásnak.

⁶⁶ Lásd bővebben: UN, World Drug Report 2010

Összegezve elmondható, hogy Afganisztánban a szövetségesek jelenlétével javult ugyan a helyzet, de nem stabilizálódott az ország sem politikai, sem gazdasági, sem kulturális, se szociális téren, de biztonsági szempontból sem. Törekény az a struktúra, amit létrehoztak a békeépítési folyamat során, mivel nem voltak és nem is lettek megteremtve a kellő feltételek ennek kiépítéséhez. A leginkább hiányzó tényező a lakosság támogatottsága, a népesség megnyerése. Nem sikerült feloldani azt a kulturális különbséget, amely a nyugati és az iszlám világ között fennáll. Huntington kultúrák közötti harcról szóló elmélete beigazolódni látszik, hiszen az eredmények elmaradtak, a két kultúrkör küzd egymással, és egyelőre a muszlim világ áll nyerésre, mivel a nyugati típusú modell jelenlegi fajtája, úgy tűnik, nem alkalmas a meghonosításra a közép-keleti országokban.

2. Összegzés, következtetések, kitekintés

2.1. Azonosságok

Az Afganisztánt megszálló nagyhatalmak mindegyike korának meghatározó aktora volt. Afganisztán stratégiai fontosságát jelzi, hogy mind a multipoláris, mind a bipoláris, mind a formálódó új világrendben mindegyikük befolyást akart szerezni az országban, mivel a Közép- és Közép-Keleti hatalmi pozícióik megtartásának, megszilárdításának egyik tényezőjeként tartották számon ezt a területet. Mindhárom nagyhatalom extrovertált külpolitikával rendelkezett, offenzív külpolitikát folytatott.

Mindegyik hatalom afganisztáni jelenlétére jellemző, hogy az országban továbbra is gerillaháborúk, polgárháborúk folytak. A megszállóknak nem sikerült Afganisztán egész területét fennhatóságuk alá vonni, leszerelni a fegyveres magánhadseregeket, amelyek mögött a helyi törzsek, hadurak állnak. Ehhez az is hozzátartozik, hogy a központi közigazgatás nem stabilizálódott az ország egész területén, és nem valósult meg a megfelelő közigazgatási infrastruktúra kiépítése sem.

Afganisztáni jelenlét során mindegyik nagyhatalom igyekezett egy hatalmi csoportot olyan vezetői pozícióba juttatni, akik a megszálló ország érdekeit képviselték. Így volt ez a briteknél Szudzsa sahhal, a szovjeteknél Babrak Karmallal, Amin Nadzsibullahal vagy az amerikaiaknál Hamid Karzaival is.

Szintén mindegyik katonai inváziót nehezítette az, hogy külső hatalmak támogatást, segítséget nyújtanak a felkelőknek, a polgárháborút fenntartó csoportoknak. A brit jelenlét alatt az Orosz Birodalom állt a központi hatalmat gyengítő milíciák mögött. A szovjet megszállás alatt amerikai, kínai, szaúdi, pakisztáni pártfogásban részesültek a törzsek, hadurak anyagi, eszközi és kiképzési támogatás formájában.⁶⁷ Amerika és szövetségeseinek 2001 óta tartó jelenléte ellen legfőképp tálib fundamentalisták lépnek fel pakisztáni, szaúdi segítséggel.⁶⁸

Mindegyik megszálló nagyhatalom súlyos katonai és anyagi veszteségeket szenvedett otttartózkodásának ideje alatt. A 19-20. századi brit veszteségekről nincs pontos számadat, de leírások alapján jelentős emberáldozatokat követeltek a háborúk, a

⁶⁷ Halász György [1980], 142-146. oldal

⁶⁸ Katona Magda [2005], 16. oldal, A szaúdi támogatás pedig Bin Laden ottani származásával kapcsolható össze.

szovjeteknek körülbelül 14 ezer katonai áldozatba és 80 milliárd USD-ba, míg az amerikaiaknak eddig 336 milliárd USD-ba és 1348 katona életébe került a háború.⁶⁹

A megszállások alkalmával nem sikerült egyik nagyhatalomnak se elterjeszteni és megszilárdítani politikai berendezkedését egész Afganisztán területén. A britek nem tudták gyarmati sorba vetni az országot, a szovjetek nem tudták exportálni az egész országra kiterjedően a szocialista ideológiában szereplő állami berendezkedést, és jelen helyzet szerint a nyugati típusú demokrácia exportja is akadozik az iszlám államban.

Mindhárom megszálló presztízsét negatívan érintette az afganisztáni tartózkodás. A briteket elítélték a gyarmattartó szerepük és hódító törekvéseik miatt. A szovjetek bevonulását és megszállását elítélte a nyugati és részlegesen a keleti-blokk közvéleménye is, és az agresszor fogalmával azonosította a Szovjetuniót. Az amerikaiak pedig a velük szövetséges hatalmak támogatását ugyan maguk mögött tudják, de nincs teljes legitimitációja a válaszcsepárnak, ami több nemzetközi jogi kérdést is felvet. A jelenlegi háború legitimitációja még nem lezárt.

Mindhárom nagyhatalom esetében elmondható: az afganisztáni háborúik következményei túlmutattak az egyes országok határain, világméretűek. A britek esetében szükség volt a vesztes afganisztáni háborúkra ahhoz, hogy a brit gyarmatbirodalom bomlásnak induljon. Ugyanez szintén hatással volt a szovjet blokk bomlására is. Jelenleg is tart a világrend módosulása. A posztbipoláris világrend még nem alakult ki véglegesen, az Egyesült Államok hegemon szerepe megkérdőjeleződött.

Mindhárom ország intervenciójának háttere és jellege a nemzetközi politika elmélet realista iskoláját látszik igazolni. Tehát a korok nagyhatalmait kézzel fogható érdekük irányította az invázió során. Ezt offenzív realizmusnak nevezik, mivel a nagyhatalmak saját javukra meg akarták változtatni a világrendet. A liberális iskola tanai alapjaként szolgáló nemzetközi szervezetek nem bírnak akkora hatalmi befolyással, mint azt az ideológia feltételezi, hiszen az ENSZ Biztonsági Tanácsában az egymással szemben álló hatalmi érdekek akadályozzák a működést, vagy a NATO esetében is többnyire hiányzik a szükséges konszenzus.

2.2. Különbségek

Mindhárom nagyhatalom afganisztáni jelenlétekor különböző volt a világ hatalmi berendezkedése. A brit gyarmatbirodalom esetében multipoláris, diffúz volt a világ, a szovjet megszállás idejében bipoláris világrend volt, jelenleg pedig katonai-, politikai nézőpontból unipoláris, hierarchikus a világ az Egyesült Államok vezetésével.

A Brit Birodalom a XIX. században, illetve a XX. század elején egyedül, szövetségesek nélkül volt jelen az országban. Természetesen gyarmatbirodalmának katonái harcoltak az oldalán. A Szovjetunió részéről orosz és más tagállamok katonái vettek részt a háborúban. Itt a nem brit és nem orosz nemzetiségű katonáknak, illetve országaiknak nem volt választási lehetőségük, mivel a központi irányítás döntötte el, hogy ki vesz részt a háborúban. Ezzel szemben 2001-től amerikai, brit és szövetséges csapatok harcolnak Afganisztánban, de a szövetségesek eldönthették, hogy részt kívánnak-e venni a műveletekben. Az Amerikai Egyesült Államok nem

⁶⁹ Lásd bővebben: Az afganisztáni háború halálos áldozatainak száma

dönthetett unilateralista módon más államok részvételéről, és annak mértékéről, legfeljebb befolyásolhatta azokat.

Különböznek az adott időszakok aktorai is. A britek a vesztfáliai világrenden alapuló birodalmi keretben léptek fel Afganisztán ellen. A Szovjetunió esetében már kissé módosul a kép, mivel föderatív berendezkedésű, központi irányítású nagyhatalom egységei állomásoztak Afganisztán területén 9 évig. Jelenleg pedig a posztvesztfáliai világrendben nemcsak nemzetállamok, hanem állami- és nem állami szereplők, például nemzetközi szervezetek is részt vesznek a békefolyamatban.

A britek és szovjetek esetében döntően állami szereplők, részben szub-nacionális aktorok, törzsi- vallási vezetők, hadurak álltak egymással szemben, míg a jelenleg is zajló háborúban egy új, nem állami szereplő jelent meg a terroristák személyében.

A szovjet és az amerikai megszállás hatására országon belüli és határokon túlnyúló migrációs folyamatok indultak el. Az országon belül főleg északra, míg országhatárokon kívülre a legnagyobb számban Pakisztánba érkeztek, de szövetségi államok is befogadnak menekülteket. Például Magyarországon is működnek olyan létesítmények, ahol afgán menekültek tartózkodnak.

2.3. Konklúzió, kitekintés

A jelenlegi háború és a korábban Afganisztán ellen folytatott háborúk között nagyon sok közös vonás található. Ezek figyelembevételével az mondható, hogy ezt a háborút sem lehet megnyerni, mivel olyan terheket tesz egy ország - jelen esetben az Amerikai Egyesült Államok – vállára, amelyet egy szuperhatalom sem tud elviselni. Ráadásul a világgazdasági környezet is az USA ellen dolgozik az utóbbi években. Gyengíti még az amerikaiak pozícióit az is, hogy egy olyan nem állami szereplővel állnak szemben a terrorizmus „személyében”, amiről nem lehet tudni, hogy milyen lépéseket tervez a jövőben, éppen hol és mikor jelenik meg, valamint nem ismeretesek és nem kezelhetőek érdekeik sem. A kiszámíthatóság hiánya nagy kockázati tényező, amely nem segíti elő az amerikaiak szemszögéből a háború pozitív kimenetelét.

Mivel a terrorista szervezetek forrásait nem lehet 100%-osan felszámolni, és a terroristák számát sem lehet pontosan meghatározni a „szunnyadó” sejtek miatt, így csak egy dologra lehet koncentrálni. Ez pedig nem más, mint egy stabil, egyben demokratikus központi hatalom kiépítése Afganisztánban, amely képes az egész országra kiterjedően kormányozni, vissza tudja szorítani a térségi hadurak hatalmát, alternatívát tud kínálni a lakosoknak megélhetésük biztosítása szempontjából. Ennek a központi hatalomnak nem biztos, hogy pontosan a Nyugaton megszilárdult demokrácia jegyeit kell tükröznie, hiszen Afganisztán egy mélyen vallásos iszlám ország, ennek minden társadalmi, politikai, kulturális hatásával a mindennapi életben is. Tehát egy olyan állami berendezkedést kell az amerikaiaknak és szövetségeseiknek kialakítani, amit a lakosok döntő többsége legitimnek tart, és magáénak érez. Ha ezt sikerül elérniük, akkor sikerül megnyerniük a háborút is, és győztesen távozhatnak a térségből. A központi hatalom kiépítése nélkül pusztán katonai erővel nem megnyerhető a háború, mivel óriási anyagi- és humán tőkét öl fel. Biztosítani kell a jelenleg regnáló demokratikusan megválasztott afgán kormány hátterét, hogy érdemi intézkedéseket tudjon hozni.

A nagy kérdés, hogy milyen politikai berendezkedés lenne a legoptimálisabb az iszlám vallású országnak? A teoretikusok különböző nézeteket vallanak ezen a területen. Rostoványi Zsolt *Az iszlám világ és a Nyugat* című könyvének egyik tanulmánya erről szól. Az univerzalista és a partikularista nézetek is szemben állnak egymással. A partikularista nézőpontot képviselők azt állítják, hogy az iszlámban is fellelhetők a demokrácia sajátosságai, szerintük belülről elindult már egy demokratizálódási folyamat. E nézet követői szerint veszélyes a kívülről jövő demokratizálás, tehát a jelenlegi amerikai demokrácia export sem megfelelő. Az univerzalista nézetek alapján viszont a demokrácia egyetemes érték, tehát bárhol működnie kellene, és nincs nyugati- vagy nem nyugati demokrácia.⁷⁰ A nézet követői szükségesnek vallják a demokrácia exportot. A demokrácia-értelmezésnek több fajtája is él a nyugati és muszlim elemzők körében.

Nyugaton hajlamosak még egyes szakértők is azt állítani, hogy az iszlám és a demokrácia összeegyeztethetetlenek, tehát az iszlám vallású országokban csakis autokratikus állami berendezkedés jöhet létre. Huntington szerint az iszlám és a demokrácia össze is egyeztethető, meg nem is. Murtadá Mutahhari szerint az iszlám vallású országok számára a nem teokratikus, iszlám köztársasági forma a legideálisabb, amely demokratikus választásokon alapulna. Nézetei szerint az iszlám magában hordozza a demokrácia sajátosságait, és az iszlám demokrácia felfogás különbözik a nyugatitól. Ali Sariati hasonló nézeteket vall, mint Mutahhari, szerinte is hordoz magában az iszlám demokratikus elemeket, tehát nem zárja ki a demokratikus állami berendezkedést. Madvdúdi már árnyaltabban látja a demokrácia és az iszlám viszonyát. Ő „teodemokráciának” nevezte, amelyben az egész nép szuverenitása valósul meg.⁷¹ A fenn felsorakoztatott nézetek alapján még az iszlám világ képviselői sem tudnak megegyezni egy egységes irányvonalban, amelyet követnie kellene ezeknek az országoknak, hogy stabilállá váljon a politikai struktúrájuk.

Brit szakértők szerint az amerikaiak ugyanazokat a hibákat követték el a mostani háborúban, mint ők 150 évvel korábban. Véleményük szerint a törzsi vezetőket – főleg a határ menti régiókban - kell megnyernie a központi és amerikai vezetésnek ahhoz, hogy az ország működőképes legyen. Ehhez pedig „kemény valutára” van szükség, amely támogatások, segélyek formájában érkezik a törzsekhez jobb megélhetést kínálva nekik.⁷² A jövőben a szövetségesek visszalépését fogja várhatóan előtérbe helyezni a küldő országok belső morálja, mivel egyre több államban kezdi a lakosság elítélni a háborút, és a kormányok hosszú távon nem akarnak a választópolgárok akaratával ellentétes döntéseket hozni. Ez a tendencia az Egyesült Államokban is megfigyelhető, egyre több amerikai ellenzi a háborút, amely nehéz döntések elé állítja a politikusokat.

Másrésről az amerikai siker malmára hajthatja a vizet a civil szervezetek jelenléte az országban, hiszen ők számos olyan feladatot el tudnak látni, amelyekkel a korábbi megszállások idején senki sem foglalkozott. Ugyanilyen tényező lehet az, ha olyan embereket képeznek, alkalmaznak az Egyesült Államokban és más államokban, akik szakértői az iszlám vallásnak, megértik azt, és nem nyugati szemmel

⁷⁰ Rostoványi Zsolt [2004]. 345. oldal

⁷¹ u.o.: 326. oldal

⁷² A britek afganisztáni bölcsességei

tekintenek az iszlám berendezkedésű országokra. Hiszen jelenleg is több iszlám értelmezési mód létezik. Az egyik ilyen új értelmezés a Dalai Láma budapesti látogatásán hangzott el, amely szerint az iszlám dzsihad nem a tényleges háborút és az iszlám terjesztését jelenti, hanem az iszlám vallást követő személyek belső harcát önmaguk negatív énje ellen. Ez a kijelentés azt is sugallja, hogy nemcsak a nyugati világnak kellene változtatni az iszlámmal szembeni előítéletein, hanem a muszlim embereknek is meg kellene próbálni pozitívan viszonyulni a Nyugathoz. Jelenleg a világban zajló változások és tendenciák nem az Egyesült Államok sikereit támogatják, de a háború még nem ért véget, kimenetele még nincs eldöntve.

Irodalomjegyzék

- Egedy Gergely, Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó, Budapest, 2007
- Halász György: Afganisztán gyújtópontban, Kossuth Kiadó, Budapest, 1980,
- Katona Magda: Soknemzetiségű Afganisztán, BIRÓ family Kiadó, Budapest, 2002,
- Henry Kissinger: Diplomácia, Panem Könyvkiadó, Budapest, 2008,
- Henry Kissinger: Korszakszűrés az amerikai külpolitikában? A 21. századi Amerika diplomáciai kérdései, Panem-Grafo Kiadó, Budapest, 2002,
- Zicherman István: Az afgán háború, Anno Kiadó, Budapest 2006,
- Rostoványi Zsolt: Az iszlám világ és a nyugat, Corvina Kiadó, Budapest 2004,
- Kende István, Szentes Tamás: Fejlődő országok nem kapitalista útja, Kossuth Kiadó, Budapest, 1966
- Wagner Péter: A „bukott államiság” és Afganisztán in: Márton Péter (szerk.): Államok és államkudarcok a globalizálódó világban, Teleki László Intézet, 2006, 344-361 oldal
- Katona Magda: A közép-ázsiai etnikai konfliktusok történetéhez, Magyar Ruzsisztikai Intézet, Budapest, 1997,
- Csáky György - Farkas Péter (szerk.): A globalizáció és hatása – európai válaszok Napvilág Kiadó, Budapest, 2008, Galló Béla: A globalizáció világrendje – nemzetközi politikai viszonyok az ezredfordulón
- Proletárdiktatúrák a polgári demokráciákban 1989-1992: MTA Társadalomkutatási Központ, Budapest, 2004, Sz. Bíró Zoltán: Afganisztán szovjet megszállása és a szovjetunióbeli politikai átalakulás külpolitikai környezete,
- Katona Magda: Afganisztán Bonn után és London előtt, Új Honvédségi Szemle, Budapest, 2006/12
- Rostoványi Zsolt: A civilizáció globalizálódása, vagy a globalizáció (de)civilizálódása? Magyar Tudomány 2002.6.szám,
- Csizmadia Sándor: Konfliktusok és interpretációk a posztbipoláris világban, Magyar Tudomány 2002.6.szám
- Katona Magda: A terrorizmus elleni küzdelem új kihívásai Afganisztánban, Budapest, Hadtudományi Doktori Iskola, 2005:
<http://www.zmne.hu/dokisk/hadtud/Katona2.pdf> , Letöltés időpontja: 2010. okt.15.
- Deffence Intelligence Agency:
<http://www.gwu.edu/~nsarchiv/NSAEBB/NSAEBB57/us4.pdf>, Letöltés időpontja: 2010. október 16.

- History of Afghanistan1:
<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?historyid=ad09>,
Letöltés időpontja: 2010. október 7.
- History of Afghanistan2:
<http://ia331427.us.archive.org/2/items/historyofafghani031122mbp/historyofafghani031122mbp.pdf>, Letöltés időpontja: 2010. október 7.
- Durand-szerződés szövege: <http://www.deepdishtv.org/News/Default.aspx?id=115>,
Letöltés időpontja: 2010. október 7.
- The Afghan economy: <http://pr.hec.gov.pk/Chapters/198-5.pdf>, Letöltés időpontja:
2010. október 16.
- Obama elnök beszéde a West Point-i katonai akadémián az afganisztáni és pakisztáni stratégiáról: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=QFEOFT>,
Letöltés időpontja: 2010. október 22.
- ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések, Kairói beszéd és annak elemzése:
http://193.224.76.4/download/svki/Elemzesek/2009/SVKI_Elemzesek_2009_13.pdf,
Letöltés időpontja: 2010. október 22.
- Fehér Ház hivatalos honlapja: Obama elnök West Point-i beszéde:
<http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/091201-obama-afghanistan-speech-hungarian.pdf>, Letöltés időpontja: 2010. október 22.
- Fehér Ház hivatalos honlapja, Amerikai külpolitika:
<http://www.whitehouse.gov/issues/foreign-policy>, Letöltés időpontja: 2010. okt.22.
- Vadász Márk: A Mustarak-hadművelet és ami mögötte van,
http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1284499769_vadasz_mark_mustarak_-_biztonsagpolitika.hu.pdf, Letöltés időpontja: 2010. október 14.
- Congressional Research Service: <http://www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL33110.pdf>,
Letöltés időpontja: 2010. október 22.
- Reuters: <http://www.reuters.com/article/idUSTRE66F21Q20100716>, Letöltés
időpontja: 2010. október 22.
- Brookings, Afghanistan Index:
<http://www.brookings.edu/~media/Files/Programs/FP/afghanistan%20index/index20100920.pdf>, Letöltés időpontja: 2010. október 5.
- ENSZ, World Drog Report 2010, <http://icasualties.org/OEF/ByYear.aspx>, Letöltés
időpontja: 2010. október 5.
- International Transparency: <http://www.suite101.com/content/transparency-internationals-global-corruption-report-2010-a274220>, Letöltés időpontja: 2010.
október 5.
- NATO, Az 5. cikkely alkalmazásának jóváhagyása:
<http://www.nato.int/docu/update/2001/1001/e1002a.htm>, Letöltés időpontja: 2010.
október 17.
- The European Institution, NATO 5. cikkelye: A katonai és politikai koalíció feltételei: <http://www.europeaninstitute.org/Fall-2001/natos-article-5-the-conditions-for-a-military-and-a-political-coalition.html>, 2010. október 17.
- ENSZ Biztonsági Tanácsának 1373-as határozata:
<http://www.un.org/News/Press/docs/2001/sc7158.doc.htm>, Letöltés időpontja: 2010.
október 17.

- Ministry of Defence:
<http://www.mod.uk/DefenceInternet/FactSheets/OperationsInAfghanistanChronologyOfEventsSeptember2001December2002.htm>, Letöltés időpontja: 2010. okt. 17.
- NATO, ISAF: <http://www.isaf.nato.int/>, Letöltés időpontja: 2010. október 17.
- Az afganisztáni háború halálos áldozatainak száma:
<http://icasualties.org/OEF/ByYear.aspx>, Letöltés időpontja: 2010. október 30.
- A birodalom harcának okai: <http://www.deepdishtv.org/News/Default.aspx?id=115>,
Letöltés időpontja: 2010. október 16.
- A britek afganisztáni bölcsességei: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/09/23/AR2009092303680.html>, Letöltés időpontja: 2010. október 30.
- Az afganisztáni máktermesztés tartományi szinten 2009-ben : US Policy in a Big World: <http://www.uspolicyinabigworld.com/2010/01/15/the-churchill-counternarcotics-strategy-for-afghanistan/>, Letöltés időpontja: 2010. október 5.